

Autoreferat przedstawiający opis osiągnięć i dorobku naukowego
[Załącznik 2a do wniosku o wszczęcie postępowania habilitacyjnego]

dr Iwona Sobol

Gdańsk, kwiecień 2019

YS.

Spis treści

1. Imię i nazwisko.....	3
2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe i wykształcenie	3
3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych.....	3
4. Wykształcenie dodatkowe: najważniejsze seminaria, szkolenia	4
5. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017 r. poz. 1789). 5	
5.1. Podstawowe informacje.....	5
5.2. Uzasadnienie wyboru tematu.....	5
5.3. Cele, hipotezy i struktura monografii	7
5.4. Wyniki badań i wkład monografii w rozwój dyscypliny.....	10
6. Pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze	16
6.1. Główne obszary aktywności badawczej	16
6.2. Podsumowanie dorobku publikacyjnego.....	25
6.3. Granty badawcze	26
6.4. Nagrody i wyróżnienia	26
6.5. Udział w komitetach redakcyjnych i radach programowych czasopism i konferencji.....	27
6.6. Recenzje	27
6.7. Opieka naukowa nad studentami i doktorantami.....	28

YS

1. Imię i nazwisko

Iwona Sobol

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe i wykształcenie

- listopad 2003 Doktor nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii
Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu Gdańskiego
Tytuł rozprawy:
Factoring jako forma finansowania handlu zagranicznego
Promotor: prof. dr hab. Danuta Marciniak-Neider
Recenzenci: prof. dr hab. Wiesław Dębski, prof. dr hab.
Edmund Pietrzak
Stopień doktora przyznano z wyróżnieniem.
- lipiec 1998 Tytuł zawodowy magistra ekonomii
Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu Gdańskiego
Kierunek: międzynarodowe stosunki gospodarcze
Specjalność: handel zagraniczny
Tytuł pracy magisterskiej:
Franchising jako forma prowadzenia działalności gospodarczej
Promotor: prof. dr hab. Anna Barbara Kisiel-Łowczyk
Recenzent: prof. dr hab. Ewa Oziewicz
- styczeń – czerwiec 1995 Växjö University w Szwecji (obecnie Uniwersytet Linneusza)
studia w ramach programu TEMPUS
Scandinavian Business Program

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

Od początku swojej pracy naukowej jestem zatrudniona na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Gdańskiego w Zakładzie Międzynarodowych Rynków Finansowych (do 2013 r. Zakład ten funkcjonował pod nazwą Zakład Międzynarodowych Stosunków Walutowych) w Instytucie Handlu Zagranicznego.

Od 15 lutego 1999 r. do 31 stycznia 2004 r. byłam zatrudniona na stanowisku asystenta, zaś od 1 lutego 2004 r. zatrudniona jestem na stanowisku adiunkta.

Od 1 października 2017 r. pełnię funkcję kierownika Zakładu Międzynarodowych Rynków Finansowych.

W latach 2000-2007 i 2011-2012 współpracowałam z Instytutem Badań nad Gospodarką Rynkową w Gdańsku. W pierwszym okresie byłam członkiem grupy projektowej, która pod kierownictwem prof. dr. hab. Edmunda Pietrzaka, zajmowała się badaniami rynku instrumentów pochodnych i przygotowywała opracowania dotyczące perspektyw rozwoju tego rynku. W latach 2011-2012 przygotowywałam ekspertyzy dotyczące rynku faktoringu w Polsce.

W latach 2002-2018 16-krotnie prowadziłam wykłady na uczelniach zagranicznych (w Belgii, Niemczech, Grecji, Finlandii, Hiszpanii, Litwie, Rosji i Turcji) w ramach programu Erasmus lub też umów bilateralnych (załącznik 4).

4. Wykształcenie dodatkowe: najważniejsze seminaria, szkolenia

W trakcie pracy na Uniwersytecie Gdańskim uczestniczyłam w seminariach i szkoleniach, mających na celu wzmocnienie moich kompetencji naukowych i dydaktycznych. Wśród nich były:

- 10.05–04.06.2004 – International Faculty Development Program (IESE Business School w Barcelonie; uczestnictwo dzięki stypendium otrzymanemu z IESE Business School);
- 19.07–25.07.2009 - seminarium European Entrepreneurship Colloquium w Maastricht, zorganizowane przez European Forum for Entrepreneurship Research, University of Maastricht, RWTH Aachen University i KU Leuven przy współpracy z Stanford University, Harvard University, University of Cambridge i IESE Business School;
- 2011 - szkolenia w ramach projektu „Współpraca nauki i biznesu przyszłością Pomorza” (Program Operacyjny Kapitał Ludzki);
- 2017–2019 - szkolenia w ramach projektu „Innowacyjna dydaktyka – rozwój kompetencji wykładowców Wydziału Ekonomicznego” (Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój).

Szczegółowe informacje na temat seminariów i szkoleń, w których uczestniczyłam zamieszczone są w załączniku 4.

5. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017 r. poz. 1789)

5.1. Podstawowe informacje

Autor – Iwona Sobol

Tytuł – *Rozwój bankowości islamskiej – uwarunkowania, problemy, perspektywy*

Recenzent wydawniczy – dr hab. Piotr Masiukiewicz, prof. SGH

Wydawnictwo: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

Rok wydania – 2019

ISBN - 978-83-7865-802-3

Liczba stron - 256

5.2. Uzasadnienie wyboru tematu

Monografia *Rozwój bankowości islamskiej – uwarunkowania, problemy, perspektywy* jest kompleksowym studium na temat bankowości islamskiej. Monografia ta ma charakter teoretyczno-empiryczny i stanowi próbę wielowymiarowej analizy badanego zjawiska. Ta wielowymiarowość wynika między innymi z interdyscyplinarnego charakteru pracy, wykraczającego poza ekonomię i finanse, a wkraczającego również w takie dyscypliny naukowe jak religioznawstwo, historia, demografia czy też socjologia. Jednocześnie monografia ta odzwierciedla moje szerokie zainteresowania naukowe.

System bankowy stanowi podstawę funkcjonowania gospodarki, a w związku z tym również jeden z istotnych obszarów badawczych ekonomii. Stan i kształt systemu bankowego w danym kraju uwarunkowany jest wieloma czynnikami, w tym m. in. stopniem rozwoju gospodarczego, uwarunkowaniami historycznymi, kulturowymi, a także religią. Bankowość islamska jest najlepiej rozwiniętą częścią islamskiego systemu finansowego, który oprócz tego, że ma do spełnienia funkcje konwencjonalnego systemu finansowego, powinien również, jak stwierdził Muhammad Umer Chapra, jeden z czołowych ekonomistów muzułmańskich, „istotnie przyczynić się do osiągnięcia głównych celów socjoekonomicznych islamu”. Wśród nich do najważniejszych można zaliczyć: dobrobyt gospodarczy, charakteryzujący się pełnym zatrudnieniem oraz wysokim tempem wzrostu gospodarczego, sprawiedliwość społeczną, sprawiedliwą dystrybucję dochodu, stabilność monetarną¹. Wpisując się w te wartości banki islamskie w swoich działaniach powinny kierować się moralnością i dobrem społeczeństwa. Etyczność banków islamskich ma być

¹ M. U. Chapra, *Towards a Just Monetary System*, Islamic Foundation, Leicester 1985, s. 33.

zapewniana przez przestrzeganie przez nie szeregu zasad. Zasady te oparte są na szariacie, prawie religijnym muzułmanów, którego odrodzenie obserwuje się od kilkudziesięciu lat.

Chociaż zasady i wartości, na których opiera się ich działalność sięgają czasów Mahometa, pierwszy bank bezodsetkowy powstał w roku 1963, a kolejne dopiero w latach 70. XX wieku. Również począwszy od lat 70. obserwuje się wzrastające zainteresowanie ekonomią i finansami islamskimi wśród naukowców - ekonomistów, prawników, a także teologów. W roku 1976 w Mekce odbyła się pierwsza konferencja naukowa poświęcona ekonomii islamskiej (*First Islamic Conference on Islamic Economics*). Zaś w 1979 r. saudyjski Uniwersytet Króla Abdulaziza stworzył Międzynarodowe Centrum Badań nad Ekonomią Islamską (International Center for Research in Islamic Economics - ICRIE), gdzie prowadzone są badania teoretyczne, jak i stosowane, dotyczące różnych dziedzin ekonomii islamu. Należy zaznaczyć, że ekonomią islamską, w tym bankowością interesują się głównie uczeni muzułmańscy. Autorami literatury anglojęzycznej dotyczącej poruszanych zagadnień, również tej wydawanej w świecie zachodnim, poza nielicznymi wyjątkami, są muzułmanie. Niestety duża część tych publikacji pozbawiona jest analizy krytycznej wobec zjawiska, jakim jest bankowość islamska, a wręcz stanowi jej swoistą promocję. Niekiedy naukowa debata nad ekonomią islamską, w tym bankowością jest utrudniona, gdyż niektórzy uczeni muzułmańscy nawet w pracach pisanych w języku angielskim używają arabskich sformułowań, których nie tłumaczą. Jest to jedna z przeszkód w nawiązywaniu dyskusji i dialogu z ekonomistami zachodnimi.

Chciałabym dodać, że w polskiej literaturze naukowej tematyka ekonomii i bankowości islamskiej poruszana jest rzadko. Książki, które się do tej pory na ten temat ukazały², tylko w części przedstawiają kwestie poruszone w mojej monografii. Badania przeze mnie prowadzone, których wyniki zaprezentowane są w monografii, a także w licznych artykułach, wypełniają zatem lukę związaną z tą tematyką w literaturze przedmiotu. Ponadto biorąc pod uwagę, że bankowość islamska stała się trwałym elementem światowego systemu finansowego, poznanie i zrozumienie jej istoty oraz przesłanek, stojących za jej rozwojem, jest również istotne z punktu widzenia makroekonomicznego, jak i praktyki gospodarczej.

² Zob. J. Adamek, *Finanse muzułmańskie: zagadnienia wybrane*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2016; M. A. Bonca, *Islamskie instrumenty finansowe*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010; K. Górak-Sosnowska, P. Masiukiewicz, *Bankowość muzułmańska*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2013.

5.3. Cele, hipotezy i struktura monografii

Głównym celem pracy jest identyfikacja specyfiki, roli, a także perspektyw rozwoju bankowości islamskiej na świecie. Ponadto w pracy sformułowałam następujące cele dodatkowe:

1. Przedstawienie zasad wyjaśniających funkcjonowanie współczesnej bankowości islamskiej oraz zbadanie przyczyn ich stosowania.
2. Zbadanie czynników, które miały wpływ na rozwój islamskich instytucji bankowych w ujęciu historycznym oraz określenie współczesnych determinant rozwoju bankowości islamskiej.
3. Porównanie rentowności banków islamskich z rentownością banków konwencjonalnych oraz określenie czynników, mających wpływ na rentowność banków islamskich.

Przystępując do pracy badawczej, na podstawie analizy literatury przedmiotu, głównie anglojęzycznej, przyjąłam następujące hipotezy:

1. Zasady szariatu, którym podlega działalność banków islamskich determinują odmienny od bankowości konwencjonalnej, charakter instrumentów finansowych, wykorzystywanych w bankowości islamskiej, zarówno pod względem ich konstrukcji, jak i sposobu generowania przychodów i kosztów.
2. Banki islamskie stanowią alternatywę dla banków konwencjonalnych w budowaniu systemu finansowego państw muzułmańskich, a główną determinantą ich rozwoju jest aktywne wspieranie tego sektora bankowości ze strony władz państwa.
3. Banki konwencjonalne charakteryzują się wyższą rentownością niż banki islamskie.

Dla zrealizowania sformułowanych celów i weryfikacji postawionych hipotez, nadałam monografii strukturę sześciorozdziałową.

Rozdział pierwszy stanowi analizę aspektów religijnych i historycznych ekonomii islamskiej, ze szczególnym uwzględnieniem bankowości. Jako że bankowość islamska jest oparta na prawie religijnym muzułmanów, szariacie, w pierwszym podrozdziale wyjaśniłam czym jest szariat i scharakteryzowałam jego źródła. Następnie dokonałam krytycznej analizy wybranych aspektów ekonomii islamskiej. Najpierw zanalizowałam kwestie związane z ekonomią islamską jako nauką, a następnie wskazałam cechy, jakimi powinien charakteryzować się islamski system gospodarczy, odnosząc je do współczesnego kapitalizmu. Definicje finansów i bankowości islamskiej usystematyzowałam w kolejnym podrozdziale. Rozdział pierwszy kończy szczegółowa analiza ewolucji bankowości islamskiej, począwszy od czasów Mahometa po współczesność. Analiza ta miała na celu

wskazanie czynników, które miały najistotniejszy wpływ na powstanie, rozwój i stan obecny tego sektora bankowości.

Drugi rozdział pracy poświęcony jest podstawowej zasadzie bankowości islamskiej – zakazowi oprocentowania (*riba*). Rozdział rozpoczyna krótka prezentacja poglądów na lichwę i oprocentowanie na przestrzeni lat. Historia procentu i lichwy sięga kilku tysięcy lat, a tematyka ta poruszana była już przez starożytnych filozofów, będąc jednym z istotnych zagadnień w historii myśli ekonomicznej. Już w najdawniejszych czasach wzbudzała wiele kontrowersji. Po zaprezentowaniu poglądów na temat lichwy, dokonałam analizy opinii na temat oprocentowania i lichwy w islamie, a także wyjaśniłam czym *riba* jest i jakie rodzaje *riba* można wyróżnić. Rozdział drugi kończy dyskusja nad przyczynami zakazu stosowania oprocentowania przez islamskie banki, w ramach której zbadałam zarówno ekonomiczne, jak i religijno-społeczne przyczyny tego zakazu.

Zakaz *riba* nie jest jedyną zasadą, na której muszą opierać swoją działalność banki islamskie. Pozostałe zasady omówiłam w rozdziale trzecim pracy. Przedstawiłam zarówno ich podstawy teoretyczne, jak również ich przełożenie na praktykę bankową. Pierwszą część rozdziału poświęciłam nakazowi unikania niepewności (*gharar*) i zakazowi spekulacji (*maysir*). Wskazałam, jak interpretowano te zasady w przeszłości, a jak interpretuje się je w czasach współczesnych w odniesieniu do ekonomii i finansów. Następnie wyjaśniłam jak ważny jest nakaz jałmużny (*zakat*) i wskazałam na rolę, jaką pełnią w przestrzeganiu tej zasady banki. Kolejną zasadą, którą omówiłam w rozdziale trzecim jest zakaz inwestowania i handlowania produktami nielegalnymi (*haram*), do których należą m. in. tytoń, alkohol, narkotyki, pornografia, broń, przemysł rozrywkowy, ale również np. wieprzowina. W kolejnym podrozdziale przedstawiłam koncepcję dzielenia zysków i strat (*profit and loss sharing* - PLS), która powinna stanowić podstawę działalności banków islamskich. Nadzór nad zgodnością działalności islamskiego banku z wyżej wymienionymi zasadami jest z reguły sprawowany przez radę szariatu. I to radzie szariatu poświęcona jest ostatnia część rozdziału. Omówiłam jej rolę i zadania, a także wskazałam, kto może w niej zasiadać. Wskazałam również na problemy i kontrowersje, związane z funkcjonowaniem rad szariatu w bankach islamskich.

W rozdziale czwartym przedstawiłam istotę instrumentów finansowych, które są oferowane przez banki islamskie, przeanalizowałam ich konstrukcję, problemy z nimi związane, a także wskazałam na zakres ich wykorzystania. Skupiłam się na charakterystyce instrumentów, będących muzułmańskimi odpowiednikami kredytów i depozytów, oferowanych przez banki konwencjonalne. Wpierw scharakteryzowałam instrumenty występujące po stronie aktywów (instrumenty finansowania), a następnie pasywów (depozyty) islamskich banków. Można wyróżnić dwie grupy instrumentów finansowania. Pierwsze z nich to instrumenty oparte na koncepcji dzielenia zysków i strat. Druga grupa muzułmańskich instrumentów finansowania jest oparta na długu. Obie te grupy

zanalizowałam pod względem konstrukcji, zastosowania, jak i kontrowersji, jakie wzbudzają. W kolejnych dwóch podrozdziałach omówiłam konstrukcję i zasadę działania depozytów muzułmańskich. W pierwszym z nich skoncentrowałam się na rachunkach bieżących i kontach oszczędnościowych, a także wskazałam na możliwości i zakres stosowania islamskich kart płatniczych. Następnie scharakteryzowałam depozyty terminowe. Najwięcej uwagi poświęciłam depozytom opartym na koncepcji *mudaraba*, najbardziej pożądanym z punktu widzenia szariatu. Wskazałam m. in. na konsekwencje, jakie wynikają z funkcjonowania takiego typu depozytów dla banków i ich klientów. Ostatni podrozdział poświęcony jest systemowi gwarantowania depozytów islamskich.

Rozdział piąty jest studium przypadku na temat funkcjonowania rynku bankowości islamskiej w Malezji. Wybór tego państwa jest nieprzypadkowy. Pod względem wartości aktywów, Malezja wprawdzie nie jest największym rynkiem bankowości islamskiej na świecie, ale uważa się, że jest to rynek najlepiej rozwinięty, na którym obok siebie działają, w podobnych warunkach, zarówno banki islamskie, jak i konwencjonalne. W rozdziale tym w pierwszej kolejności przedstawiłam ewolucję bankowości islamskiej w Malezji i zanalizowałam czynniki, które przyczyniły się do jej rozwoju. Następnie zbadalam stan rozwoju bankowości islamskiej na tle bankowości konwencjonalnej, biorąc pod uwagę takie wielkości jak aktywa, wartość dostarczanego finansowania oraz wartość lokowanych w bankach depozytów. W tej części rozdziału zbadalam również strukturę finansowania, dostarczanego przez banki islamskie w Malezji oraz strukturę depozytów, lokowanych w tych bankach, zwracając szczególną uwagę, na zgodność oferowanych instrumentów z szariatem. Przedmiotem badań jest też efektywność ekonomiczna – w kolejnym podrozdziale zanalizowałam rentowność banków konwencjonalnych i islamskich w Malezji w latach 2010-2016 i zbadalam czy występują istotne statystycznie różnice w rentowności w tych dwóch grupach banków. W ostatnim podrozdziale przeprowadziłam badanie ekonometryczne, mające na celu wskazanie czynników determinujących rentowność malezyjskich banków islamskich.

Szósty rozdział pracy stanowi próbę oceny stanu i perspektyw rozwoju bankowości islamskiej. Na początku zanalizowałam jej obecny stan rozwoju, biorąc pod uwagę takie kwestie jak: wielkość aktywów bankowości islamskiej ogółem oraz ich udział w całości aktywów finansów islamskich, wielkość aktywów bankowości islamskiej w poszczególnych regionach świata i poszczególnych państwach, penetracja bankowości islamskiej w poszczególnych państwach. W tej części rozdziału również wskazałam ile banków na świecie i w jego poszczególnych regionach oferuje islamskie produkty i usługi finansowe, a także przedstawiłam największe na świecie banki islamskie. Drugi podrozdział poświęcony jest współpracy międzynarodowej, którą podejmują banki centralne, regulatorzy rynku i różnego rodzaju instytucje wspierające z państw, w których funkcjonują banki islamskie, a także same banki islamskie. Organizacje międzynarodowe, które omówiłam w tym rozdziale, są między

innymi twórcami standardów, które mają na celu ujednoczenie instrumentów, procedur i regulacji prawnych w poszczególnych państwach, gdzie funkcjonuje bankowość islamska, a także dostosowanie ich do wymogów, obowiązujących banki konwencjonalne. Podsumowaniem rozdziału jest zbadanie szans i wyzwań dalszego rozwoju bankowości islamskiej na świecie.

5.4. Wyniki badań i wkład monografii w rozwój dyscypliny

Osiągnięcie przyjętych w pracy celów i weryfikacja hipotez badawczych wymagała podjęcia kompleksowych studiów teoretycznych, przeprowadzenia badań empirycznych, a także dokonania zaawansowanych badań statystycznych i ekonometrycznych.

Jak wskazałam w pracy, zasady ekonomii islamskiej, na których muszą opierać swoją działalność banki islamskie oparte są na szariacie, a konieczność ich przestrzegania jurysci muzułmańscy starają się udowodnić znajdując odpowiednie odniesienia w Koranie oraz hadisach.

Hipotezę, że zasady te determinują odmienny od bankowości konwencjonalnej, charakter instrumentów finansowych, wykorzystywanych w bankowości islamskiej, zarówno pod względem ich konstrukcji, jak i sposobu generowania przychodów i kosztów, zweryfikowałam częściowo pozytywnie. Z uwagi na konieczność przestrzegania zasad szariatu, szczególnie zakazu *riba*, instrumenty bankowości islamskiej w większości przypadków są skonstruowane inaczej niż instrumenty konwencjonalne. Najbardziej specyficzny charakter mają instrumenty oparte na koncepcji dzielenia zysków i strat, które mogą występować zarówno po stronie aktywów, jak i pasywów. Instrumenty te są najbardziej pożądane z punktu widzenia szariatu i według wielu teoretyków ekonomii islamskiej na nich powinien opierać się system bankowy. Nie tylko konstrukcja różni te instrumenty od kredytów i depozytów, stosowanych w bankowości konwencjonalnej, ale również ich podstawowe założenie. Mianowicie, w przeciwieństwie do kredytów, w przypadku finansowania PLS, nie występuje gwarantowana stopa zwrotu z inwestycji, gdyż dochód uzależniony jest od wyniku finansowego osiągniętego przez finansowany podmiot, który może oznaczać zarówno zysk, jak i stratę. Od wyniku przedsięwzięcia zależy również dochód, otrzymany przez deponentów, lokujących swoje środki pieniężne na lokatach opartych na zasadzie PLS.

Jednakże, jak wskazałam w pracy, z instrumentami finansowania opartymi o zasadę PLS wiążą się różnego rodzaju problemy, wśród których największe związane są z pokusą nadużycia ze strony finansowanego podmiotu. Z uwagi na problemy te, w praktyce zdecydowanie częściej wykorzystywane są inne instrumenty, a wśród nich głównie *murabaha* i jej modyfikacje. Instrumenty te opierają się na sprzedaży konkretnego aktywa. Fakt, że przedmiotem finansowania jest istniejące fizycznie aktywo, przesądza według

muzułmańskich jurystów o legalności tego instrumentu. Bank, posiadając takie aktywo nawet przez bardzo krótki okres, ponosi za nie pełne ryzyko. Ta ekspozycja na ryzyko jest usprawiedliwieniem otrzymywania przez bank marży, stanowiącej dochód banku. Należy zauważyć, że marża najczęściej jest ustalana na podstawie stawek funkcjonujących na konwencjonalnym rynku międzybankowym. Zatem poza konstrukcją, *murabaha* swoją istotą nie różni się zasadniczo od instrumentów bankowości konwencjonalnej opartych na stopie procentowej.

Największe wykorzystanie *murabaha* i jej pochodnych potwierdza analiza dotycząca bankowości islamskiej w Malezji, przeprowadzona w piątym rozdziale pracy. Na koniec 2016 r. transakcje te miały ponad 50% udział w całości finansowania, dostarczonego przez malezyjskie banki islamskie. Także w innych państwach, w tym w Sudanie, gdzie poczyniono kroki prawne, aby zmniejszyć znaczenie instrumentu *murabaha*, jest to zdecydowanie najczęściej wykorzystywany instrument finansowania. Według danych banku centralnego Sudanu w 2016 r. 46,2% finansowania dostarczanego przez sudańskie banki przypadło na ten instrument finansowania.

Z kolei, gdy w oparciu o zasadę partycypacji w zyskach i stratach, skonstruowane są depozyty, pojawia się ryzyko, że w sytuacji, gdy rachunki te nie będą przynosić porównywalnych dochodów, jak depozyty w bankach konwencjonalnych, deponenci wycofają fundusze z instytucji muzułmańskich i przeniosą je do banków konwencjonalnych. Aby przeciwdziałać temu zjawisku, banki islamskie stosują różnego rodzaju techniki wygładzania dochodów, jednak w takiej sytuacji pojawia się kolejny problem. Mianowicie stopa zwrotu z depozytu nie odzwierciedla zasady PLS, ale jest porównywalna ze stopą oprocentowania depozytów, stosowaną w konwencjonalnych bankach.

Jeśli chodzi o depozyty oparte na *mudaraba*, w państwach innych niż Malezja, są one częściej wykorzystywane niż instrumenty finansowania oparte na zasadzie PLS. W Malezji, największy udział w depozytach banków islamskich, mają podobnie jak w przypadku instrumentów finansowania, transakcje oparte o mechanizm *murabaha* - jego odmianę *tawarruq*.

Należy dodać, że związek pomiędzy stopą procentową i rentownością banków islamskich potwierdziło przedstawione w rozdziale piątym, badanie ekonometryczne, oparte o dane panelowe z rynku malezyjskiego, mające na celu zidentyfikowanie determinant rentowności malezyjskich banków islamskich. Wskazało ono na dodatni i istotny związek pomiędzy stopą procentową, występującą na rynku konwencjonalnym a rentownością banków islamskich. Dowodzi to, że podobnie jak w przypadku banków konwencjonalnych, stopa procentowa jest niezmiennie ważnym czynnikiem determinującym dochody banku, mimo że teoretycznie bankowość islamska jest tzw. bankowością bezodsetkową.

Analiza przeprowadzona w pracy pozwala zatem na konkluzję, że konstrukcja większości islamskich instrumentów finansowych wskazuje na ich odmienny charakter od

instrumentów konwencjonalnych, jednak mechanizm powstawania przychodów banku z udzielonego finansowania oraz kosztów związanych z obsługą depozytów jest często oparty na stopie procentowej, podobnie jak ma to miejsce w bankowości konwencjonalnej.

Pozytywnie zweryfikowałam hipotezę, według której banki islamskie stanowią alternatywę dla banków konwencjonalnych w budowaniu systemu finansowego państw muzułmańskich, a główną determinantą ich rozwoju jest aktywne wspieranie tego sektora bankowości ze strony władz państwa. Do powstania banków islamskich przyczyniły się ruchy związane z islamskim ożywieniem, które za cel stawiały sobie odrodzenie społeczne i kulturalne muzułmańskich społeczeństw w duchu islamu i które były sprzeciwem wobec kultury państw kolonialnych. Do takich ruchów można m. in. zaliczyć organizację Bracia Muzułmańscy założoną w 1928 r. przez Hasana al-Bannę. Ponadto bardzo ważnym czynnikiem, który przyczynił się do powstania bankowości islamskiej był kryzys naftowy lat 70. XX wieku. Wysokie dochody, które w jego rezultacie zaczęły napływać do państw Zatoki Perskiej były głównym źródłem dla tworzenia islamskich banków. W latach 70. niemal wszystkie banki na Bliskim Wschodzie i w Afryce powstały częściowo lub też całkowicie w oparciu o kapitał pochodzący z eksportu ropy naftowej. Zastanawiano się wówczas jednakże, czy bankowość islamska nie będzie przejściowym zjawiskiem. Włączenie elementu religijnego do tak świeckiego obszaru, jakim jest bankowość, mogło się wydawać czymś osobliwym i mało kto przypuszczał, że bankowość islamska mogłaby stać się alternatywą dla bankowości konwencjonalnej.

Tymczasem, jak wskazałam w pracy, w niektórych państwach muzułmańskich, bankowość islamska rzeczywiście stała się dla bankowości konwencjonalnej alternatywą, a nawet w dwóch państwach, Iranie oraz Sudanie, banki islamskie są jedynymi działającymi bankami. Zatem aktywa banków islamskich tam działających mają 100% udział w aktywach sektora bankowego tych państw. Do państw muzułmańskich, gdzie bankowość islamska ma największe znaczenie należą również Brunei Darussalam (57% udział w aktywach krajowego sektora bankowego w 2016 r.), Arabia Saudyjska (51%), Kuwejt (39%), Katar (27%), a także analizowana szczegółowo w pracy Malezja. Na koniec 2016 r. aktywa banków islamskich w Malezji stanowiły 23,80% aktywów całego malezyjskiego sektora bankowego, podczas gdy jeszcze w roku 2007 r., miały one udział 12,9%. W latach 2007-2016 skumulowany roczny wskaźnik wzrostu wartości aktywów malezyjskiej bankowości islamskiej wyniósł 16%, podczas gdy dla aktywów bankowości konwencjonalnej w analogicznym okresie wskaźnik ten wyniósł tylko 6,8%. Jeśli takie tempo wzrostu zostałoby zachowane, około roku 2030 sektor bankowy Malezji będzie podzielony mniej więcej po połowie pomiędzy banki muzułmańskie i banki konwencjonalne.

Przykład Malezji wskazuje, że aby bankowość islamska mogła rzeczywiście stać się alternatywą dla banków konwencjonalnych, nie może być wyłącznie oddolną inicjatywą. Banki muszą mieć odpowiednie wsparcie ze strony władz państwa. W Malezji wprowadzono

rozwiązania fiskalne, które zrównały pod względem podatkowym islamskie produkty finansowe i produkty konwencjonalne, pomimo zasadniczych różnic w ich konstrukcji. Ponadto bankowość islamska była przedmiotem specjalnych planów, opracowywanych i wprowadzanych przez bank centralny i rząd Malezji. Wśród nich można wymienić program bankowości bezodsetkowej z 1993 r., przekształcony w 1998 r. w program bankowości islamskiej. Bankowości islamskiej i pozostałym islamskim rynkom finansowym istotną rolę przypisano też w strategii banku centralnego Malezji na lata 2011-2020 – „Financial Sector Blueprint 2011-2020”, która jest elementem polityki władz Malezji, dążących do uczynienia z Malezji kraju wysoko rozwiniętego. Bank centralny był również założycielem International Centre for Education in Islamic Finance (INCEIF), uniwersytetu, kształcącego kadry dla finansów i bankowości islamskiej, działającego od 2005 r. w Kuala Lumpur.

Rozwój bankowości islamskiej w Malezji jest przykładem wskazującym, że banki islamskie mogą równie dobrze wypełniać funkcje banku, jak banki konwencjonalne. Należy też zaznaczyć, że istnieją przesłanki, pozwalające oczekiwać dalszego rozwoju tej bankowości na świecie.

Za jedną z głównych szans rozwoju bankowości islamskiej upatruje się rosnącą liczbę ludności muzułmańskiej na świecie, która to głównie odpowiada za popyt na islamskie produkty finansowe. Według szacunków Pew Research Center, tempo wzrostu populacji muzułmanów w latach 2010-2030 przeciętnie będzie wynosiło 1,5% rocznie i będzie ponad dwukrotnie większe niż tempo wzrostu pozostałej ludności (0,7%). Co istotne, jak wskazują badania, wśród muzułmanów jest bardzo duża grupa osób religijnych i wielu z nich popiera prawo szariatu, na którym opierają się zasady bankowości muzułmańskiej. Szansą rozwoju bankowości islamskiej jest również większe zaangażowanie w obsługę małych i średnich przedsiębiorstw, a także osób najuboższych. Zwiększenie finansowania dostarczanego tym podmiotom, nie tylko pozytywnie wpłynęłoby na rozwój bankowości islamskiej, ale również wzmocniło status banków islamskich jako instytucji odpowiedzialnych społecznie.

Jednakże należy zaznaczyć, że przed bankami islamskimi występuje też wiele wyzwań (głównie po stronie podażowej), z którymi muszą sobie poradzić, aby potencjał rozwojowy wykorzystać. Wśród nich jest wspomniana już dywergencja między teorią bankowości islamskiej a praktyką, przejawiająca się niestosowaniem się przez banki islamskie do zasady PLS, a także problemy z zarządzaniem ryzykiem, nieduża wielkość banków islamskich czy też brak wykształconej odpowiednio kadry. Istotnym problemem bankowości islamskiej są również różnice w opiniach co do tego, które instrumenty finansowe są zgodne z szariatem, a które zaś nie powinny być stosowane. Dlatego tak ważna jest działalność organizacji takich jak Islamic Financial Services Board (IFSB) czy też Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI), które są twórcami standardów, mających na celu ujednoczenie instrumentów, procedur i regulacji prawnych w poszczególnych państwach, gdzie funkcjonuje bankowość islamska, a także dostosowanie ich do wymogów,

obowiązujących banki konwencjonalne. Wśród standardów tych należy wymienić m. in. standardy dotyczące adekwatności kapitałowej banków islamskich, opublikowane przez Islamic Financial Services Board w 2013 r., które są kompatybilne ze standardami Bazylea III. Podkreślić należy, że standardy IFSB nie zmieniają w żaden sposób wymogów, opracowanych przez Bazylejski Komitet ds. Nadzoru Bankowego, ale dostosowują je do specyfiki bankowości islamskiej i islamskich instrumentów finansowych. Dla dalszego rozwoju bankowości islamskiej konieczna jest powszechna akceptacja standardów, opracowywanych przez takie organizacje jak IFSB i AAOIFI.

Hipotezę, według której rentowność banków konwencjonalnych jest większa niż banków islamskich zweryfikowałam częściowo pozytywnie. Do weryfikacji tej hipotezy wybrałam banki działające w Malezji. Jak wskazałam, znaczenie bankowości islamskiej w Malezji systematycznie rośnie. Banki te działają w tym państwie w jednakowych warunkach, co banki konwencjonalne. Ich operacje pod względem podatkowym zrównane są do operacji banków konwencjonalnych. Banki islamskie, tak jak i banki konwencjonalne podlegają nadzorowi banku centralnego Malezji (Bank Negara Malaysia) i muszą spełniać te same normy ostrożnościowe. W pracy zbadalam, czy występują statystycznie istotne różnice zarówno pomiędzy rentownością aktywów (ROA), jak i rentownością kapitału własnego (ROE) w obu grupach banków. Badanie przeprowadziłam dla lat 2010-2016. Objęło ono 16 banków islamskich, czyli wszystkie malezyjskie banki islamskie oraz 22 spośród 27 działających w 2016 r. banków konwencjonalnych. Pomięłam w analizie pięć banków konwencjonalnych, których okres działalności na rynku malezyjskim jest na tyle krótki, że niemożliwe było ich objęcie badaniem za lata 2010-2016. Aby dokonać odpowiednich badań, stworzyłam bazę danych, w której zebrałam dane pochodzące z ponad 300 sprawozdań finansowych banków malezyjskich za lata 2009-2016, udostępnionych na oficjalnych stronach internetowych banków, a także z bazy Eikon Thomson Reuters. Stworzona baza danych posłużyła również do obliczeń, koniecznych do badania czynników, wpływających na rentowność malezyjskich banków.

Weryfikację hipotezy przeprowadziłam na podstawie nieparametrycznego testu U Manna-Whitneya. Badanie wskazało, że w całym analizowanym okresie występują statystycznie istotne różnice w poziomie wskaźnika ROA w bankach islamskich oraz konwencjonalnych w Malezji, a suma rang wskazuje, że w tym przedziale czasowym wartość wskaźnika ROA była wyższa dla grupy banków konwencjonalnych. Z kolei, jeśli chodzi o wskaźnik ROE, test U Manna-Whitneya wykazał, że w całym analizowanym okresie statystycznie istotnych różnic w poziomie wskaźnika ROE w bankach islamskich oraz konwencjonalnych w Malezji nie ma.

W pracy przeprowadziłam również badanie ekonometryczne mające na celu wskazanie determinant rentowności malezyjskich banków islamskich. Oszacowane modele wskazały, że w latach 2010-2016 dla banków islamskich funkcjonujących w Malezji zarówno

ROA, jak i ROE były istotnie zależne od trzech czynników: wielkości banków mierzonej wartością aktywów, udziału depozytów w aktywach banków oraz poziomu stopy oprocentowania pożyczek udzielanych przez konwencjonalne banki komercyjne osobom prywatnym i przedsiębiorstwom. Ponadto w modelu szacowanym dla zmiennej ROA, dodatni i istotny wpływ na wielkość zmiennej objaśnianej miał udział finansowania w aktywach. Jako że wielkość banku ma dodatni wpływ na rentowność banku islamskiego, receptą na jej zwiększenie mogłyby być procesy konsolidacyjne w tym sektorze, szczególnie że malezyjskie banki islamskie, biorąc pod uwagę wielkość aktywów, podobnie jak i banki islamskie, działające w innych państwach świata, są bankami niewielkimi. Jednak większość prób łączenia banków w Malezji kończyło się niepowodzeniem. Ponadto należy dodać, że jeśli banki islamskie chcą dążyć do większej rentowności, powinny starać się pozyskiwać jak najwięcej klientów zarówno wśród deponentów, jak i podmiotów, oczekujących od banku finansowania. Przyczynić się do tego może między innymi promocja i edukacja klientów w zakresie oferowanych produktów finansowych, kładąca nacisk na ich odrębność w porównaniu do produktów banków konwencjonalnych, a także większe zastosowanie nowych technologii w obsłudze klienta.

Podsumowując, chciałabym podkreślić, że do walorów niniejszej monografii należy jej interdyscyplinarny charakter. Funkcjonowanie bankowości islamskiej jest głęboko osadzone w religii i kulturze i dlatego, aby zrozumieć istotę i specyfikę tego sektora bankowości konieczne było oparcie się na literaturze i wiedzy, pochodzącej z różnych dziedzin nauki. Dodam, że monografia dotyczy tematyki, która w polskiej literaturze przedmiotu obecna była do tej pory w bardzo ograniczonym zakresie. Jeśli chodzi o rozważania i wyniki badań, zawarte w niniejszej monografii, które wnoszą wkład w rozwój dyscypliny, to wskazuję następujące kwestie:

- usystematyzowanie istniejącego dorobku naukowego na temat zasad ekonomii islamskiej, na których opierają swoją działalność banki islamskie, a także zbadanie przyczyn stosowania tych zasad i ich krytyczna ocena;
- rozpoznanie czynników, które przyczyniły się do powstania, rozwoju i obecnego stanu bankowości islamskiej na świecie, a także wskazanie na determinanty dalszego rozwoju tego sektora bankowości;
- porównanie rentowności aktywów i rentowności kapitału własnego banków islamskich i banków konwencjonalnych, działających na tym samym rynku na przykładzie rynku malezyjskiego;
- zbadanie za pomocą zaawansowanych metod ekonometrycznych czynników, determinujących rentowność aktywów oraz rentowność kapitału własnego banków islamskich w Malezji i na ich podstawie wskazanie na działania, które banki te mogłyby podjąć, aby rentowność zwiększyć;

- przeprowadzenie dogłębnego studium przypadku dotyczącego bankowości islamskiej w Malezji.

Niniejsza monografia zwróciła również uwagę na konieczność prowadzenia dalszych badań, poświęconych ekonomii i bankowości islamskiej. Wśród nich można wymienić:

- badania nad warunkami stosowania w bankowości islamskiej instrumentów finansowania opartych na koncepcji dzielenia zysków i strat, dotychczas w małym stopniu wykorzystywanych, a także nad tworzeniem nowych instrumentów finansowych, które nie byłyby imitacją produktów konwencjonalnych;
- badania nad sposobami prowadzenia polityki pieniężnej przez bank centralny, gdyż tradycyjne instrumenty stosowane w polityce pieniężnej w konwencjonalnym systemie finansowym, w systemie muzułmańskim nie mają zastosowania;
- dalsze badania dotyczące zarządzania ryzykiem przez banki islamskie, zarówno ryzykami tradycyjnymi, jak i tymi specyficznymi dla bankowości islamskiej,
- dalsze badania nad determinantami rentowności banków islamskich.

Chciałabym też zaznaczyć, że moje przyszłe plany naukowe również obejmują dalsze badania nad ekonomią i bankowością islamską.

6. Pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze

6.1. Główne obszary aktywności badawczej

Od początku mojej pracy na Uniwersytecie Gdańskim moje zainteresowania naukowe skupiały się na międzynarodowych aspektach ekonomii i finansów. Potwierdza to lista publikacji, zamieszczona w załączniku 3 do wniosku o wszczęcie postępowania habilitacyjnego, a także lista konferencji, na których prezentowałam swoje wyniki badań, również zamieszczona w załączniku 3. Moje zainteresowania koncentrowały się na trzech obszarach badawczych. Są to: faktoring jako forma finansowania obrotów gospodarczych, ze szczególnym uwzględnieniem obrotów z zagranicą, funkcjonowanie międzynarodowych rynków finansowych oraz ekonomia i bankowość islamska.

Faktoring jako forma finansowania obrotów gospodarczych, ze szczególnym uwzględnieniem obrotów z zagranicą

Moje zainteresowania obsługą finansową transakcji handlu zagranicznego rozpoczęły się, gdy zaczęłam pracę jako asystent w Instytucie Handlu Zagranicznego w lutym 1999 r. Od początku pracy prowadziłam zajęcia z rozliczeń międzynarodowych, na których omawiałam

tę tematykę, początkowo ćwiczenia, a od 2003 r. wykład. Wśród zagadnień, które najbardziej mnie zainteresowały był faktoring. Konsekwencją moich zainteresowań tą tematyką była praca doktorska pt. *Faktoring jako forma finansowania handlu zagranicznego*, którą napisałam pod kierunkiem prof. dr hab. Danuty Marciniak-Neider. Praca ta została dwukrotnie nagrodzona: nagrodą Rektora Uniwersytetu Gdańskiego oraz nagrodą Gdańskiego Towarzystwa Naukowego. W 2005 r. na podstawie mojej pracy doktorskiej została wydana przez Oficynę Ekonomiczną w Krakowie książka *Faktoring międzynarodowy. Sposób na finansowanie eksportu*. Do innych publikacji, poświęconych faktoringowi, które zostały opublikowane po uzyskaniu stopnia doktora należą m. in.:

- I. Sobol, *Amerykański rynek usług faktoringowych* [w:] *Rozwój regionalny i globalny we współczesnej gospodarce światowej*, tom 2, red. J. Rymarczyk, W. Michalczyk, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław 2004, s. 274-280;
- I. Sobol, *Porównanie rynku usług faktoringowych w Polsce i Niemczech* [w:] *Małe i średnie przedsiębiorstwa w Polsce i Niemczech. Finansowanie, internacjonalizacja, zmiany strukturalne*, Tom 1, red. H. H. Bass, E. Gostomski, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot-Bremen 2006, ISBN 83-89786-98-2, s. 95-104 (w tomie 2 ukazała się niemieckojęzyczna wersja artykułu pt. *Factoring – Dienstleistungen in Deutschland und in Polen*);
- I. Sobol, *Factoring as a Tool of Financing of Polish Exporters*, “Working Papers. Institute of International Business. University of Gdańsk” 2006, No. 21, ISSN 1230-6444, s. 147-153.

Zdecydowana większość moich publikacji, dotyczących faktoringu skupia się na analizie funkcjonowania rynków usług faktoringowych zarówno w Polsce, jak i w innych krajach. W publikacjach tych omówiłam m. in. takie kwestie jak zakres wykorzystania faktoringu i rozwój sektora usług faktoringowych w danym kraju na tle pozostałych państw świata, najczęściej wykorzystywane formy faktoringu, specyfikę danego rynku, a także przesłanki, jakie stoją za wykorzystywaniem faktoringu na danym rynku.

W latach 2011 i 2012 z uwagi na moje zainteresowania badawcze przygotowałam dla Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową ekspertyzy na temat perspektyw rozwoju rynku usług faktoringowych w Polsce. W ekspertyzach tych nakreśliłam zarówno aktualny stan rozwoju tego rynku, jak i wskazałam czynniki podażowe i popytowe, które będą decydować o dalszym jego rozwoju.

Faktoring może być rozpatrywany jako alternatywa dla innych form finansowania międzynarodowych obrotów gospodarczych, stąd moje zainteresowania również innymi formami. Faktoringowi, ale także forfaitingowi poświęcony jest mój rozdział pt. *Faktoring i forfaiting w handlu zagranicznym*, zamieszczony w książce *Rozliczenia międzynarodowe* (red. D. Marciniak-Neider, PWE, Warszawa 2011). Międzynarodowemu finansowaniu

krótkookresowemu, zarówno finansowaniu transakcji handlu zagranicznego (poprzez kredyty kupieckie, dyskontowe i faktoring), jak również finansowaniu za pomocą kredytów w walutach obcych oraz emitowaniu papierów komercyjnych na rynkach zagranicznych. poświęcony jest napisany przez mnie rozdział *Międzynarodowe finansowanie krótkoterminowe* w książce *Finanse międzynarodowe. Wybranie problemy* (red. M. Markiewicz, U. Mrzygłód, PWE, Warszawa 2016). Wybór odpowiedniego narzędzia finansowania jest jednym z istotnych problemów ekonomicznych, przed którymi stoją podmioty gospodarcze. Decyzja ta powinna być poparta zarówno analizą korzyści i kosztów, a także dostępem do alternatywnych metod finansowania. W obu powyższych publikacjach położyłam nacisk na korzyści, koszty, jak i przesłanki, jakie się wiążą z daną formą finansowania.

Funkcjonowanie międzynarodowych rynków finansowych

Niemal od początku pracy na Uniwersytecie Gdańskim interesują mnie aspekty ekonomii międzynarodowej i finansów międzynarodowych, związane z funkcjonowaniem międzynarodowych rynków finansowych, głównie rynku walutowego oraz rynku pochodnych instrumentów finansowych. W latach 2000-2007 uczestniczyłam w projekcie badawczym Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową, dotyczącym prognozy zewnętrznych uwarunkowań strategii banków w Polsce. Kierownikiem części dotyczącej rynku instrumentów pochodnych był prof. dr hab. Edmund Pietrzak, natomiast ja byłam odpowiedzialna za sporządzanie projekcji rozwoju rynku instrumentów pochodnych w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej. Opracowania przez ze mnie sporządzone obejmowały zarówno ocenę stanu aktualnego rozwoju pozagiełdowych i giełdowych rynków pochodnych w państwach takich Rosja, Czechy, Węgry, Rumunia, jak i projekcję rozwoju tych rynków na kolejne lata, z uwzględnieniem aspektów makroekonomicznych. W 2007 r, projekcja, którą przygotowałam objęła zaś rynki państw, które wstąpiły do Unii Europejskiej w latach 2004 i 2007.

Badaniom na temat rynku instrumentów pochodnych poświęciłam ponadto dwa indywidualne projekty naukowe (w ramach grantów na badania własne Uniwersytetu Gdańskiego):

- 2007 – *Analiza stanu obecnego i perspektyw rozwoju rynku pochodnych instrumentów finansowych w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej;*
- 2009 – *Derywaty walutowe – analiza instrumentów oraz determinanty rozwoju polskiego rynku.*

Wyniki badań, które prowadziłam na temat instrumentów pochodnych zaprezentowałam m. in. w następujących publikacjach:

- I. Sobol, *Development of Exchange-traded Derivatives Markets in Central European Countries* [w:] *Business and Management' 2008, Conference Proceedings*, Vilnius Gediminas Technical University "Technika", Vilnius 2008, ISBN 978-9955-28-267-9, s. 308-313;
- I. Sobol, *Polish Market of Financial Derivatives*, "International Journal of Emerging and Transition Economies" 2008, Vol. 1, No. 2, ISSN 1308-2701, s. 329-339;
- I. Sobol, *Analiza rynków derywatów giełdowych w Polsce i na Węgrzech* [w:] *Procesy globalizacji internacjonalizacji i integracji w warunkach współczesnej gospodarki światowej - wybrane problemy*, tom 1, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego, Katowice 2009, ISBN 978-83-7246-507-8, s. 317-326;
- I. Sobol, *Forwards and Options on Polish Foreign Exchange Market* [w:] *8-th European Conference on Young Research and Scientific Workers. Proceedings, Section 2 – Economics and Management*, part 2, red. L. Tulejová, M. Kormacová, M. Varmus, P. Brida, University of Zilina, Zilina 2009, ISBN 978-80-554-0040-2, s. 117-120;
- I. Sobol, *Nierzeczywiste transakcje terminowe na światowym i polskim rynku walutowym*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu“ 2009, nr 125, ISSN 1689-7374, s. 227-236.

Wszystkie wymienione publikacje dotyczą rynków instrumentów pochodnych – omówiłam w nich stan rozwoju tych rynków, wielkość i strukturę obrotów, jak i czynniki decydujące o podaży i popycie na analizowane instrumenty pochodne. Wyniki badań opublikowane w trzech pierwszych z wyżej wymienionych artykułów dotyczą rynków derywatów, opartych na różnych instrumentach rynku finansowego. Wśród nich chciałabym szczególnie zwrócić uwagę na pierwszy z artykułów (*Development of Exchange-traded Derivatives Markets in Central European Countries*). Dokonałam w nim analizy rynków derywatów giełdowych w państwach Europy Środkowej. Chciałabym podkreślić, że tak jak wyniki badań nad rynkami instrumentów pochodnych w państwach wysoko rozwiniętych były szeroko omawiane w literaturze anglojęzycznej o zasięgu międzynarodowym, tak tematyka rynków instrumentów pochodnych w państwach Europy Środkowej w literaturze anglojęzycznej była niemal nieobecna. Dlatego za tak istotne uważam, że mogłam się podzielić wynikami niektórych moich badań dotyczących omawianego obszaru badawczego z ekonomistami zagranicznymi. Referat poświęcony wynikom wyżej wymienionych badań zaprezentowałam na konferencji *Business and Management' 2008*, zorganizowanej przez Vilnius Gediminas Technical University w Wilnie.

Z kolei dwa ostatnie artykuły z wymienionych wyżej publikacji, poświęconych rynkom instrumentów pochodnych, dotyczą transakcji rynku walutowego. W artykule *Forwards and Options on Polish Foreign Exchange Market* przedstawiłam sytuację na

polskim rynku walutowym w odniesieniu do transakcji terminowych i opcji walutowych, kładąc szczególny nacisk na kryzys na rynku opcji, jaki miał miejsce w 2008 r. Referat na ten temat przedstawiłam na konferencji *European Conference of Young Research and Scientific Workers, Transcom 2009*, organizowanej przez University of Zilina. Z kolei artykuł *Nierzeczywiste transakcje terminowe na światowym i polskim rynku walutowym* stanowi szczegółową analizę rynku nierzeczywistych transakcji walutowych (*non deliverable forward* – NDF). W artykule tym m. in. wskazałam, że kurs w tych transakcjach może zależeć od dodatkowych czynników w porównaniu do kursu w rzeczywistych transakcjach terminowych, którego kalkulacja oparta jest na jednej z fundamentalnych teorii ekonomii, odnoszących się do kursów walutowych, teorii parytetu stóp procentowych. W artykule tym też zbadalam przyczyny powstania i stan rozwoju rynku tych transakcji na świecie, jak i w Polsce. Wskazałam, że zastosowanie tych transakcji warunkowane jest w dużej mierze ograniczeniami dewizowymi, wprowadzanymi przez władze monetarne poszczególnych państw m. in. z obawy o utratę kontroli nad polityką pieniężną kraju.

Tematykę rynku walutowego poruszyłam również w książce *Rozliczenia międzynarodowe*. W rozdziale *Funkcjonowanie rynku walutowego* omówiłam podstawowe kwestie związane z funkcjonowaniem tego rynku, w tym pokrótce przedstawiłam takie zagadnienia ekonomii międzynarodowej, jak rodzaje kursów walutowych i czynniki, mające na nie wpływ. Z kolei w rozdziale *Instrumenty pochodne w zarządzaniu ryzykiem walutowym* zanalizowałam takie instrumenty rynku walutowego, jak: transakcje terminowe, swapy walutowe, walutowe transakcje *futures* oraz opcje walutowe, wskazując między innymi, co jest przesłanką wyboru danego instrumentu przez przedsiębiorstwo, przy podejmowaniu decyzji o zabezpieczeniu ryzyka kursowego.

W obszarze badawczym dotyczącym rynków międzynarodowych również mieszczą się moje badania nad międzynarodowymi centrami finansowymi. Do publikacji na ten temat należą:

- I. Sobol, *Główne centra finansowe świata* [w:] *Finanse, bankowość i rynki finansowe*, red. E. Pietrzak, M. Markiewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2006, ISBN 83-7326-392-6, s. 32-41;
- I. Sobol, *Analiza funkcjonowania głównych centrów finansowych świata – Londynu i Nowego Jorku* [w:] *Handel i finanse międzynarodowe w warunkach globalizacji*, red. J. Schroeder, B. Stępień, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2007, ISBN 978-83-7417-272-1, s. 253-263;
- I. Sobol, *Analiza funkcjonowania finansowych centrów uprzywilejowanych*, „Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego” 2006, nr 23, ISSN 1230-6444, s. 153-162;

- I. Sobol, *Hongkong jako międzynarodowe centrum finansowe*, „Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego” 2008, nr 26, ISSN 1230-6444, s. 104-114;
- I. Sobol, *Międzynarodowe centra finansowe [w:] Finanse międzynarodowe. Wybrane problemy*, red. M. Markiewicz, U. Mrzygłód, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2015, ISBN 978-83-20802178-9, s. 166-180.

W publikacjach na temat centrów finansowych skupiłam się na wskazaniu ich charakterystycznych cech i analizie czynników, które przyczyniły się do ich rozwoju. Ponadto zbadałam pozycję takich centrów świata jak Londyn, Nowy Jork oraz Hongkong na tle pozostałych centrów świata, biorąc pod uwagę m. in. jakościowy i ilościowy stan rozwoju poszczególnych segmentów rynków w tych centrach. Przedmiotem moich badań były również tzw. centra uprzywilejowane (*offshore financial centres – OFC*). Szczegółowej analizie poddałam cechy, rodzaje, a także sposoby wykorzystywania tych centrów. Ponadto wskazałam, jakie kroki są czynione, w celu przeciwdziałania negatywnym efektom działalności centrów OFC z punktu widzenia gospodarek poszczególnych krajów.

Dodam też, że wyżej omawianą problematykę prezentuję na zajęciach dydaktycznych, które prowadzę na Uniwersytecie Gdańskim, zarówno na studiach podyplomowych, w tym Podyplomowych Studiach Executive MBA, anglojęzycznych Podyplomowych Studiach Biznes Międzynarodowy, jak i na studiach licencjackich i magisterskich.

Ekonomia i bankowość islamska

Moje zainteresowania religią islamu sięgają szkoły średniej, natomiast ekonomią islamską, szczególnie zaś bankowością islamską zaczęłam się interesować pracując na stanowisku adiunkta w Zakładzie Międzynarodowych Rynków Finansowych Uniwersytetu Gdańskiego. Badania na ten temat zaczęłam prowadzić w 2011 r. Oprócz monografii, którą wskazałam jako główne osiągnięcie naukowe, napisałam na ten temat 17 publikacji naukowych (artykuły w czasopiśmie naukowych i rozdziały w książkach). Wśród nich 12 jest napisanych w języku angielskim i ma zasięg międzynarodowy. Tematykę tę prezentowałam również na międzynarodowych konferencjach, takich jak np. *Arab and Muslim World in International Relations*, zorganizowaną przez Polskie Towarzystwo Studiów Międzynarodowych, *Initiatives Towards Political, Economic and Social Development of Europe*, której organizatorem był Kaunas University of Technology oraz dwie konferencje, zorganizowane przez Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu - *Asian Economies in the Context of Globalization* oraz *Redefinition of the Role of Asia-Pacific Region in the Global Economy. Partnership or Leadership?*.

Wśród publikacji poświęconych bankowości islamskiej chciałabym zwrócić uwagę na dwie grupy artykułów. Pierwsza z nich poświęcona jest zarządzaniu ryzykiem w bankowości islamskiej oraz islamskim instrumentom pochodnym, druga zaś analizie bankowości islamskiej w wybranych krajach. Publikacje poświęcone tym dwóm nurtom badawczym stanowią swego rodzaju dopełnienie tematyki, poruszonej w monografii. Omawiana jest w nich głównie tematyka, której w monografii nie poruszono lub poruszono tylko w sposób cząstkowy.

Zarządzanie ryzykiem w bankowości islamskiej oraz islamskie instrumenty pochodne

Z uwagi na specyficzny charakter instrumentów finansowych oferowanych przez banki islamskie, ich ekspozycja na ryzyko różni się od ekspozycji na ryzyko banków konwencjonalnych. Ponadto instrumenty i proces zarządzania ryzykiem w bankach islamskich również mają odmienny charakter. Zagadnieniom ryzyka, a także instrumentom, służącym zarządzaniu różnym rodzajom ryzyka poświęciłam następujące artykuły:

- I. Sobol *Liquidity Management Practices in Islamic Banking*, "Journal of Management and Finance" 2013, No. 2, Part 1, ISSN 2084-5189, s. 566-576;
- I. Sobol, *Credit Risk Management in Islamic Practice* [w:] *Theory of Management 7, The Selected Problems for the Development Support of Management Knowledge Base*, red. S. Hittmár, Faculty of Management Science and Informatics, University of Zilina, Institute of Management by University of Zilina, Zilina 2014, ISBN 978-80-554-0954-2, s. 71-73;
- I. Sobol, *Analiza instrumentów pochodnych z perspektywy finansów islamskich*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2012, nr 267, tom 2, ISSN 1899-3192, s. 252-261;
- I. Sobol, *Analiza możliwości zawierania transakcji opcyjnych na islamskim rynku finansowym*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Oeconomica” 2012, nr 273, ISSN 0208-6018, s. 385-395;
- I. Sobol, *Currency Risk Management from Islamic Perspective* [w:] *Management Trends in Theory and Practice: Scientific Papers*, red. S. Hittmár, Faculty of Management Science and Informatics, University of Zilina, Institute of Management by University of Zilina, Zilina 2013, ISBN 978-80-554-0736-4, s. 114-116;
- I. Sobol, M. Szmelter, *Derivatives Trading and Clearing Practices in Developed European and Islamic Emerging Markets* [w:] *Nowe praktyki na rynku kapitałowym: fuzje i przejęcia, strategie inwestycyjne i zarządzanie ryzykiem, fundusze inwestycyjne i emerytalne, polityka reasekuracyjna zakładów ubezpieczeń*, red. R. Karkowska, A. Sopoćko, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu

Warszawskiego, Warszawa 2014, ISBN 978-83-63962-62-3, s. 84-98 (udział I. Sobol – 70%);

- I. Sobol, *Wykorzystanie islamskich transakcji terminowych w zarządzaniu ryzykiem walutowym* [w:] *Zarządzanie ryzykiem w działalności gospodarczej: InfoGlobMar 2015*, red. J. Winiarski, D. Wach, Uniwersytet Gdański. Instytut Transportu i Handlu Morskiego, Gdańsk 2015, ISBN 978-83-7939-012-0, s. 87-98.

Celem artykułu *Liquidity Management Practices in Islamic Banking* jest zbadanie problemów, przed którymi stoją banki islamskie w zakresie ryzyka płynności i analiza wybranych instrumentów, służących zarządzaniu płynnością przez banki islamskie. Jak wskazałam w artykule, gdyby bankowość islamska opierała się na instrumentach opartych na zasadzie zysków i strat, tak jak postulują teoretycy ekonomii islamskiej, banki islamskie narażone byłyby w mniejszym stopniu na ryzyko płynności, niż banki konwencjonalne. Jednakże w praktyce, nie ma to miejsca, gdyż tak jak i banki konwencjonalne, banki islamskie na ryzyko płynności są narażone. Przy czym nie są dla nich dostępne instrumenty służące zarządzaniu płynnością w bankach konwencjonalnych, gdyż te oparte są na stopie procentowej. W artykule przedstawiłam dwa sposoby zarządzania ryzykiem płynności: za pomocą mechanizmu towarowa *murabaha* oraz za pomocą certyfikatów *ijara sukuk*. Wskazałam jednakże, iż z instrumentami tymi związane są problemy. Po pierwsze, nie mają płynnego rynku wtórnego. Po drugie, wiążą się z nimi kontrowersje dotyczące zgodności z szariatem. Jak wskazałam, zarządzanie płynnością przez banki islamskie stanowi jedno z głównych wyzwań, przed jakimi stoi ten sektor bankowości.

Z kolei w publikacji *Credit Risk Management in Islamic Practice*, zwróciłam uwagę na stopień ryzyka kredytowego, jaki wiąże się z poszczególnymi rodzajami islamskich instrumentów finansowania. Jak wskazałam, największe ryzyko wiąże się z instrumentem *mudaraba*, najmniejsze zaś z instrumentem *murabaha*. Następnie scharakteryzowałam proces zarządzania ryzykiem kredytowym w bankowości islamskiej i jego specyfikę.

Kolejne istotne problemy badawcze zawarłam w artykułach poświęconych islamskim instrumentom pochodnym. Badania te łączą moje zainteresowania bankowością islamską, jak i konwencjonalnymi instrumentami pochodnymi. W artykułach tych przeprowadziłam dyskusję na temat przyczyn, z powodu których zarządzanie ryzykiem przez muzułmańskie podmioty gospodarcze za pomocą konwencjonalnych instrumentów pochodnych jest utrudnione, zwracając szczególny nacisk na różną interpretację zasad szariatu w odniesieniu do konstrukcji różnych derywatów, jak i możliwości dokonywania za ich pomocą transakcji zabezpieczających, jak i spekulacyjnych. W swoich badaniach przedstawiłam również możliwość zastąpienia konwencjonalnych instrumentów pochodnych instrumentami islamskimi.

W artykule napisanym wspólnie z Moniką Szmelter dodatkowo odniosłam się do konwencjonalnych instrumentów pochodnych, zawieranych na wybranych giełdach w państwach muzułmańskich oraz zasad rozliczania tych instrumentów.

Analiza funkcjonowania bankowości islamskiej w wybranych krajach

Oddzielny nurt poświęcony ekonomii i bankowości islamskiej, zajmuje w moich badaniach tematyka związana funkcjonowaniem bankowości islamskiej w wybranych krajach świata. Do artykułów, poświęconych tej tematyce należą:

- I. Sobol, *Islamic Banking – the Case of Malaysia*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2014, nr 370, ISSN 1899-3192, e-ISSN 2392-0041, s. 240-250;
- I. Sobol, T. Michałowski, *Islamic Financial System in Sudan: Evolution and Assessment*, „African Journal of Economic and Sustainable Development” 2015, Vol. 4, No. 2, ISSN 2046-4770, s. 109-124 (udział I. Sobol – 75%);
- I. Sobol, *Islamic Banking in the European Union Countries*. “European Integration Studies” 2015, No. 9, ISSN 1822-8402, e-ISSN 2335-8831, s. 184-197;
- I. Sobol, *Development of Islamic Banking in Indonesia*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2016, nr 447, ISSN 1899-3192, e-ISSN 2392-0041, s. 168-177;
- I. Sobol, *Uwarunkowania i perspektywy rozwoju bankowości islamskiej w Wielkiej Brytanii*, „International Business and Global Economy” 2016, No. 35/2, ISSN 2300-6102, e-ISSN 2353-9496, s. 111-122;
- I. Sobol, G. Mieczkowska, *Islamic Banking Development in GCC region on the Examples of the Kingdom of Saudi Arabia and the United Arab Emirates* [w:] *Islamic World in International Relations*, red. S. Gardocki, R. Ożarowski, R. Ulatowski, Peter Lang. International Academic Publishers, Berlin 2019 (udział I. Sobol - 50%)³.

Publikacje te koncentrują się na charakterystyce i ocenie stanu rozwoju bankowości islamskiej w wybranych krajach. Wprawdzie pewna grupa czynników, które zadecydowały o rozwoju bankowości islamskiej na świecie, jest wspólna dla wszystkich państw, gdzie funkcjonują banki islamskie, istnieją indywidualne czynniki, które zadecydowały o rozwoju bankowości islamskiej w poszczególnych państwach. Należy też zauważyć, że w poszczególnych krajach stan rozwoju, warunkowany czynnikami zarówno podażowymi, jak i popytowymi tego sektora bankowości, a także jego znaczenie i specyfika się różnią, co prowadzone badania pozwoliły zidentyfikować, jak i wskazać determinanty i perspektywy dalszego rozwoju.

³ Planowany termin ukazania się książki - maj 2019.

Międzynarodowy zasięg moich artykułów, dotyczących bankowości islamskiej zaowocował ich cytowaniami w zagranicznych czasopismach naukowych, a także moim udziałem w recenzowaniu artykułów poświęconych tej tematyce. Z uwagi na moje zainteresowania zostałam ponadto zaangażowana do prowadzenia zajęć dotyczących bankowości islamskiej w ramach przedmiotu Gospodarka współczesnych państw Bliskiego Wschodu na studiach podyplomowych Wiedza o Oriencie, na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego.

6.2. Podsumowanie dorobku publikacyjnego

Mój dorobek naukowy po uzyskaniu stopnia doktora obejmuje 57 pozycji. Zestawienie dorobku, w podziale na poszczególne kategorie, przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Zestawienie dorobku naukowego

Monografie naukowe	2
Rozdziały w monografiach	26
Artykuły w czasopismach naukowych	20
Ekspertyzy, opracowania na zamówienie	6
Artykuły popularnonaukowe	3
Razem, w tym:	57
Publikacje w języku angielskim	16

Źródło: Opracowanie własne.

Według Google Scholar mój indeks Hirscha wynosi 4, zaś liczba cytowań 61 (60 po uzyskaniu stopnia doktora). Z kolei według Web of Science (WoS) indeks Hirscha wynosi 1, zaś liczba cytowań 2.

Artykuły w języku angielskim zostały opublikowane m. in. w:

- „European Integration Studies” (czasopismo indeksowane w Web of Science);
- “Finanse: Czasopismo Komitetu Nauk o Finansach PAN” (część B wykazu czasopism MNiSW, 12 pkt., 2017);
- „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” (część B wykazu czasopism MNiSW, 10 pkt., 2014, 2016);
- “Journal of Management and Finance” (część B wykazu czasopism MNiSW, 10 pkt., 2013);

- „African Journal of Economic and Sustainable Development” (czasopismo znajdujące się na listach Australian Business Deans Council Journal Rankings List oraz Norwegian Register for Scientific Journals, Series and Publishers);
- “Journal of Entrepreneurship & Innovation” (czasopismo znajdujące się na liście recenzowanych czasopism naukowych Ministerstwa Edukacji i Nauki w Bułgarii).

Artykuły napisane w języku polskim zostały zamieszczone m. in. w renomowanych czasopismach z listy B MNiSW, takich jak „International Business and Global Economy”, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Oeconomica”.

Książki, w których byłam autorką lub współautorką rozdziałów, ukazały się m.in. w wydawnictwach takich jak:

- Wydawnictwo Naukowe PWN;
- PWE;
- Peter Lang. International Academic Publishers;
- Oficyna Ekonomiczna (od 2006 r. część grupy Wolters Kluwer);
- renomowane wydawnictwa polskich uczelni wyższych.

6.3. Granty badawcze

W okresie od uzyskania stopnia doktora zrealizowałam, trzy następujące indywidualne granty badawcze (badania własne Uniwersytetu Gdańskiego):

- 2005 – *Przenoszenie wierzytelności w obrotach międzynarodowych z uwzględnieniem faktoringu*, BW 3300-5-0311-5;
- 2007 – *Analiza stanu obecnego i perspektyw rozwoju rynku pochodnych instrumentów finansowych w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, BW 3300-5-0198-7;
- 2009 – *Derywaty walutowe – analiza instrumentów oraz determinanty rozwoju polskiego rynku*, BW 3300-5-0122-9.

6.4. Nagrody i wyróżnienia

2004 - Nagroda indywidualna stopnia trzeciego Rektora Uniwersytetu Gdańskiego za rozprawę doktorską pt. *Faktoring jako forma finansowania handlu zagranicznego*.

2004 - Nagroda Gdańskiego Towarzystwa Naukowego za wybitne osiągnięcia w dziedzinie nauk społecznych i humanistycznych za rozprawę doktorską pt. *Faktoring jako forma finansowania handlu zagranicznego*.

2007 - Nagroda zespołowa stopnia pierwszego Rektora Uniwersytetu Gdańskiego za książkę pt. *Finanse, bankowość i rynki finansowe*.

2010 - medal brązowy za długoletnią służbę.

2012 - Nagroda zespołowa stopnia pierwszego Rektora Uniwersytetu Gdańskiego za książkę pt. *Rozliczenia międzynarodowe*.

2016 - Nagroda zespołowa stopnia pierwszego Rektora Uniwersytetu Gdańskiego za książkę pt. *Finanse międzynarodowe. Wybrane problemy*.

6.5. Udział w komitetach redakcyjnych i radach programowych czasopism i konferencji

W latach 2007-2013 byłam redaktorem naukowym (od strony polskiej) czasopisma naukowego „International Journal of Emerging and Transition Economies” (IJETE), wydawanego wspólnie przez Uniwersytet Gdański oraz Dokuz Eylül University z Izmiru (Turcja). Byłam również jedną z głównych osób, które tworzyły koncepcję, tytuł, cele, a także zakres tematyczny tego czasopisma.

Obecnie pełnię obowiązki redaktora tematycznego w dziedzinie „Finanse i bankowość” czasopisma naukowego „International Business and Global Economy”, wydawanego przez Uniwersytet Gdański.

Jestem również członkiem komitetu redakcyjnego czasopisma Zeszyty Studenckie Wydziału Ekonomicznego UG "Nasze Studia".

Ponadto byłam członkiem rady programowej konferencji naukowej *Gospodarka światowa i krajowa – jej wyzwania we współczesnych czasach*, Ogólnopolski Zjazd Doktorantów, 10-11.09.2012, Szczecin.

6.6. Recenzje

W okresie po uzyskaniu stopnia doktora, pełniłam obowiązki recenzenta w czasopismach naukowych, zarówno krajowych, jak i zagranicznych. Przygotowywałam recenzje do następujących czasopism naukowych:

- “European Integration Studies” (Kaunas University of Technology), ISSN 1822-8402, e-ISSN 2335-8831 - czasopismo indeksowane w Web of Science, 3 recenzje;
- “International Journal of Business and Finance Research Management”, ISSN 2053-1842, 1 recenzja;
- “Journal of Entrepreneurship & Innovation” (University of Ruse “Angel Kanchev”), ISSN 1314-0167, e-ISSN 1314-0175, 5 recenzji;

- “Journal of Sustainable Finance & Investment” (Taylor and Francis), ISSN 2043-0795, e-ISSN 2043-0809 – czasopismo indeksowane w Scopus, 1 recenzja;
- Zeszyty Studenckie Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Gdańskiego „Nasze Studia”, ISSN 1731-6707 - lista B MNiSW, 8 recenzji.

6.7. Opieka naukowa nad studentami i doktorantami

Bardzo ważnym aspektem mojej aktywności zawodowej jest sprawowanie opieki naukowej nad studentami. Wypromowałam 94 prac magisterskich (w tym 9 na specjalności International Business, prowadzonej w języku angielskim) i 42 prace licencjackie. Wśród studentów, którzy napisali pracę pod moim kierunkiem byli laureaci konkursów na najlepszą pracę licencjacką i magisterską. Jestem ponadto promotorem pomocniczym w jednym przewodzie doktorskim (szerzej załącznik nr 4).

W niniejszym autoreferacie skoncentrowałam się głównie na opisie moich osiągnięć naukowych. Natomiast informacje o moich osiągnięciach organizacyjnych, dydaktycznych, współpracy międzynarodowej oraz działalności popularyzującej naukę zostały zamieszczone w załączniku 4.

A. Sobol